

Козицька Т. С. Розвиток інформатизації Хмельницької міської централізованої бібліотечної системи / Т. С. Козицька // Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції "Хмельниччина в контексті історії України" / ред. кол. Баженов Л. В. (голова), Єсюнін С. М. (співголова, відповід. редактор) та ін. – Хмельницький, 2012. – С. 314-318.

Розвиток інформатизації Хмельницької міської централізованої бібліотечної системи

Розглядається історія автоматизації та розвиток інформатизації бібліотек Хмельницької міської централізованої бібліотечної системи в період з 2000 до 2012 р.

Ключові слова: бібліотека, автоматизація, інформатизація, веб-сайт, Хмельницька міська ЦБС.

Бібліотечні процеси завжди супроводжувались використанням технічних засобів. Багато років це – друкарські машинки, перфоратори, ротатори. Але все почало дуже швидко змінюватись, коли з'явилися комп'ютери.

Сьогодні неможливо уявити роботу будь-якої бібліотеки без доступу до Інтернету та використання можливостей, що дає комп'ютерна техніка, сучасні програмні продукти. І кожна бібліотека має свою історію комп'ютеризації.

Для Хмельницької міської централізованої бібліотечної системи (ЦБС) ця історія розпочалася з початком ХХІ століття, коли в 2000 році, на 50-річчя центральної бібліотеки, колеги з муніципальної бібліотеки міста Модесто (США) подарували комп'ютер. У 2001 р. на виконання Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України» та згідно з розпорядженням Хмельницького міського голови М. К. Чекмана від 20.11.2000 р. «Про підвищення рівня інформованості населення міста та модернізацію бібліотечної справи» при методично-бібліографічному відділі центральної бібліотеки створено сектор автоматизації, комп'ютеризації та інформування населення та Центр регіональної інформації (ЦРІ). Завідуючою сектору та відповідальною за роботу ЦРІ було призначено Козицьку Тамару Степанівну, яка, маючи технічну освіту, п'ять років працювала бібліотекарем бібліотеки-філії №4. Комп'ютер використовувався для виходу в Інтернет, давав можливість спілкуватися з колегами з інших міст, в т. ч. бібліотекарями міста Модесто.

У тому ж році були придбані лазерний принтер та сканер. Наявна техніка не дозволяла повністю автоматизувати роботу бібліотеки, однак уже були певні досягнення і успіхи: при центральній бібліотеці організували міні-друкарню, де за допомогою сканера відтворювались зображення, видавалися бібліографічні списки, письмові довідки та інша друкована продукція для всіх бібліотек системи; збільшували екземплярність тих книг, що користуються попитом, але були в недостатній кількості в бібліотеці; копіювалися і розповсюджувалися по 14 філіях методичні матеріали; була створена електронна база даних «Місто», куди вносились матеріали про життя Хмельницького, оцифровувалися різноманітні матеріали з місцевої періодики; в електронний вигляд була переведена частина документації; надавалися комп'ютерні послуги, на які в той час був величезний попит серед користувачів, але, на жаль, бібліотека не мала технічної можливості задовольнити його повністю. Наявний комп'ютер був застарілий морально і фізично настільки, що модернізувати його не було технічної можливості. Постає необхідність збільшити кількість комп'ютерної техніки.

Була розроблена «Програма розвитку бібліотек міської комунальної власності на 2003-2006 рр.» (далі – Програма), відповідно до якої планувалось придбання для бібліотек ЦБС комп'ютерів та програмного забезпечення.

При виборі програмного продукту для автоматизації бібліотеки було враховано те, що хмельницькі обласні бібліотеки на той час працювали з автоматизованою бібліотечною інформаційною системою «Ірбіс», яка створена на базі сучасних технологій і стандартів обробки інформації. Тому при розробці Програми було заплановано придбання міні-версії «Ірбіс».

У 2003 р. було закупили один комп'ютер, кольоровий принтер, придбали три автоматизованих робочих місця (АРМ) програми «Ірбіс», а саме: «Каталогізатор», «Читач», «Адміністратор». Впродовж року проводилось навчання працівників, відбувались індивідуальні заняття, де кожен працівник мав можливість вдосконалити свої знання. Для цього спеціально виділили один комп'ютер.

З 2004 р. впроваджується автоматизована бібліотечно-інформаційна система «Ірбіс». При створенні власних інформаційних продуктів перевага надається краєзнавству, починається створення електронної бази даних, що містить бібліографічні матеріали про життя м. Хмельницького, джерелом стала місцева преса. Великі надії поклалися на подальше фінансування Програми, яке, на жаль, з 2004 р. припинилося, тому розвиток автоматизації ЦБС на даному етапі призупинився. Було лише два комп'ютери були лише в центральній бібліотеці, один із яких не відповідав часовим вимогам. Один комп'ютер був підключений до мережі Інтернет.

У жовтні 2004 р. було проведено семінар «Впровадження комп'ютерних технологій в бібліотечні процеси». У ньому взяли участь та поділилися досвідом представники обласних бібліотек Хмельницького, бібліотекарі Хмельницького національного університету.

У 2005 р. було одержано 4,9 тис. грн. спонсорської допомоги. На ці кошти придбали комп'ютер та принтер для центральної бібліотеки. Того ж року видано бібліографічний покажчик «Електронні ресурси міських бібліотек».

У 2006 р. також завдяки спонсорській допомозі придбано комп'ютерну та копіювальну техніку для бібліотеки-філії №12, що дало можливість надавати відповідні послуги читачам в центральній дитячій бібліотеці.

У 2007 році збільшилась кількість комп'ютерів у ЦБС: придбано комп'ютер та комплекс (принтер+сканер+ксерокс) для бібліотеки-філії №8 та комп'ютер для центральної бібліотеки.

Крок за кроком створюється матеріально-технічна база для роботи відділів центральної бібліотеки в автоматизованому режимі.

Створення електронного каталогу в 2007 р. розпочинається з опрацювання нових надходжень. Однак через недостачу комп'ютерів значна частина нових книг залишається поза електронним каталогом, їх обробка все ж таки відбувається вручну за допомогою друкарських машинок. Ефективне використання програми «Ірбіс» залишається неможливим через необладнаність всіх робочих місць бібліографів та відсутність комп'ютерної мережі.

Аналізуючи роботу, можна сказати, що в 2007 р. найбільш гостро постала проблема відсутності комп'ютерної та копіювальної техніки в бібліотеках-філіях. Цього потребували читачі, це було необхідним для ефективної роботи завідуючих та працівників бібліотек-філій (для обміну інформацією між бібліотеками, виконання вимог до оформлення та ведення документації).

Справжнім проривом в автоматизації міських бібліотек у 2008 р. стали рішення сесій Хмельницької міської ради: 17 сесії від 02.04.08 №3 про виділення 140,0 тис. грн. на комп'ютеризацію бібліотек та 22 сесії від 17.12.08 №8, в якому зазначалося, що з метою надання жителям міста Хмельницького можливості користуватися інформацією мережі Інтернет, вирішення питання технічної модернізації міських публічних бібліотек затверджується «Програма з підготовки публічних бібліотек міста Хмельницького до реалізації міжнародного проекту «Глобальні бібліотеки» на 2008-2010 роки» [1]. Було придбано 21 комп'ютер, 17 одиниць копіювально-розмножувальної техніки, ноутбук, мультимедійний проектор. 13 філій системи та центральна бібліотека отримали комп'ютери, копіювальну техніку.

Але для успішної автоматизації бібліотечних процесів важливим питаннями є і кадрове. Виникла необхідність структурних та функціональних змін, введення нових посад, розробки документації, навчання працівників. З метою вирішення цих проблем директор ЦБС Кулаківський В. О. з 2009 р. вводить посаду заступника директора з питань механізації, автоматизації та комп'ютеризації бібліотечних процесів, яку зайняла Т. С. Козицька. Також введено 0,5 ставки інженера-програміста.

Впровадження інформаційних технологій потребує нового рівня роботи бібліотечних працівників, тому виникає необхідність перекваліфікації бібліотекарів. Для працівників філій це був зовсім новий напрямок діяльності. Тому найперше завдання було навчити колег основам роботи на комп'ютері.

Тому, враховуючи вимоги та умов роботи з електронними документами і комп'ютерною технікою, з лютого 2009 р. розпочато процес навчання колективу системи. Спочатку він носив індивідуальний характер, з виїздом в кожен філію окремо, а з квітня згаданого року в центральній бібліотеці проводились колективні курси підвищення кваліфікації «Комп'ютер в бібліотеці». Підвищення професійного рівня працівників бібліотек було орієнтоване на якісне надання послуг читачам, комп'ютеризацію бібліотечних процесів, пошук інформації в Інтернеті, складання вебліографічних списків, використання засобів комунікації. Був розроблений план занять, ефективність засвоєння матеріалу перевірялася контрольними завданнями, практичною роботою. Заняття продовжують проводитися постійно, тому що розширюється перелік актуальних питань, завдань, що ставлять перед собою бібліотеки, виникає необхідність поділитися напрацюваннями з колегами. Сектором автоматизації розробляються пам'ятки, технологічні інструкції, що стосуються бібліотечних процесів, роботи із сучасними програмними продуктами. Розроблені рекомендації щодо планування заходів та надання послуг з використанням комп'ютерної техніки в бібліотеці. Був проведений семінар на тему «Комп'ютерні технології в бібліотечних процесах», на якому розглянуто питання автоматизації бібліотечних процесів, використання мультимедійних засобів у роботі з користувачами, відбулися відповідні практичні заняття та обмін досвідом.

У центральній бібліотеці АРМи були створені в усіх підрозділах: методично-бібліографічному (3), відділі комплектування і обробки (2), секторі автоматизації (2), адміністрації (1), по одному на абонементі та в читальному залі, де комп'ютери встановили для читачів та персоналу з можливістю доступу до Інтернету. Проведені роботи зі створення локальної мережі, що об'єднала 10 комп'ютерів та має перспективу підключення ще п'яти.

Програму «Ірбіс» встановлено у мережевому режимі, що дало можливість одночасно поповнювати бази даних електронного каталогу та проводити пошук з різних автоматизованих робочих місць. З'явилася можливість продовження ведення електронного

каталогу. В електронному вигляді поповнюються бази даних «Комплектування», «Бібліографія», «Красзнавство». Розпочато друк каталожних карток, книжкових формулярів.

У 2009 р. в системі працює 28 комп'ютерів, 24 одиниці копіювально-розмножувальної техніки, мультимедійне обладнання. Крім центральної бібліотеки, в локальні мережі об'єднані комп'ютери в бібліотеках-філіях №№8,11,12,13. 12 бібліотек підключені до мережі Інтернет, створені електронні поштові скриньки для всіх філій системи, в роботі активно використовується електронна пошта. За допомогою Інтернету бібліотекарі задовольняють свої інформаційні потреби та користувачів. Інтернет допомагає у самоосвіті, підвищенні фахового рівня.

Послуги доступу до мережі Інтернет в системі користувачам надаються на 17 комп'ютерах. При необхідності бібліотекарі консультують, проводять навчання. Ведеться журнал обліку, де фіксуються теми запитів, попередні записи користувачів (особисто або за телефоном). Розроблено правила користування Інтернетом. Також надаються послуги копіювання, сканування, друку, запису інформації на різні види носіїв, користування комп'ютером. Дуже важливо, що відбувається взаємозамінність працівників при виконанні ними основних функцій, тобто, виконуючи свою основну роботу, кожний працівник готовий надати читачам ще й комп'ютерні послуги, проконсультувати. Успішно освоюють функцію навігатора в інформаційних потоках Інтернету бібліотекарі ЦБС, створюючи вебліографічні списки на різноманітні теми: євроінтеграція, освіта, політика, право, релігія, економіка, історія, психологія, астрономія, біологія та інші.

З 2009 р. розпочата робота над створенням системи електронних баз даних, електронного каталогу (ЕК). Вона значно активізувалася у 2010 р. До ведення ЕК залучено спеціалістів сектору автоматизації бібліотечних процесів, відділу комплектування та обробки літератури, методично-бібліографічного відділу, відділу обслуговування читачів, який проводить реєстрацію нових надходжень періодичних видань.

До послуг читачів як центральної бібліотеки, так і бібліотек-філій міської бібліотечної системи пропонуються такі бази даних:

–«Комплектування ХМЦБС» (база даних містить інформацію про нові надходження книг та брошур);

–«Бібліографія ХМЦБС» (містить інформацію про нові надходження періодичних видань та їхній аналітичний опис);

–«Красзнавство ХМЦБС» (інформація з місцевих періодичних видань, публікації про Хмельницьку міську ЦБС);

–«Повнотекстова база ХМЦБС» (повні тексти з оцифрованої періодики);

–«Методична література ХМЦБС»;

–«Періодика для дітей ХМЦБС» (містить інформацію з періодичних видань, які передплачує бібліотека-філія №12 – центральна бібліотека для дітей);

–«Музей Брилінського» (БД містить інформацію про фонди музею ім. Дмитра Брилінського бібліотеки-філії №10, оцифровані видання подільського митця).

Для зручності пошуку для користувачів створюється зведений каталог «Хмельницька міська ЦБС», який оновлюється щотижня. З другого півріччя 2010 р. «Ірбіс» встановлено у філіях, відпрацьована система передачі баз даних електронною поштою, розроблено інструкції. Фахівцями центральної бібліотеки постійно надається консультаційна допомога працівникам філій щодо роботи з електронним каталогом. Центральна бібліотека стає учасником корпоративного проекту зі створення та наповнення баз даних «Зведений красназничий каталог» у Хмельницькій ОУНБ ім. Миколи Островського.

У березні 2010 р. виповнився рік, як бібліотеки Хмельницької міської ЦБС з Інтернетом. Було проведено дослідження «Рік з Інтернетом», що дало можливість з'ясувати потреби користувачів цією послугою у бібліотеці. Для більш ефективної роботи була збільшена швидкість Інтернету, налагоджено Skype-зв'язок у філіях, проведено перерозподіл комп'ютерної техніки. Покращилась також і якість інших комп'ютерних послуг, що надають бібліотеки системи (сканування, виготовлення рефератів, складання рекомендаційних списків та ін.). Для відвідувачів бібліотек системи Інтернет став цілком звичною бібліотечною послугою, якою за рік скористалося 6,0 тис. чол. На цьому етапі попит перевищував пропозицію, тому необхідно було збільшувати кількість комп'ютерів. З метою залучення позабюджетних коштів проводилася активна проектна діяльність для збільшення парку комп'ютерної техніки, доступності послуг Інтернету.

У 2011 р. ЦБС стала переможцем другого раунду конкурсу «Організація нових бібліотечних послуг з використанням вільного доступу до Інтернету», організованого програмою «Бібліоміст».

У конкурсі брали участь центральна бібліотека як куратор та філії №2, 7, 9, 14. Завдяки цьому у 4-х філіях системи з вересня 2011 р. надається вільний доступ до Інтернету для користувачів, а парк комп'ютерної техніки ЦБС збільшився на 15 ПК, 4 принтери, 4

сканери, 15 комплектів веб-камер та навушників [2]. Загалом у системі працює 44 комп'ютери, 32 одиниці копіювально-розмножувальної техніки. Для читачів у 12 філіях організовано 32 робочих місця з доступом до Інтернету (у т. ч. 15 – безкоштовних) [3].

Велику допомогу при впровадженні нових технологій у бібліотечну роботу надають друзі бібліотек – волонтери. Так, з самого початку (2001 р.) постійним помічником був Войтюк Віктор Миколайович, який згодом став інженером-програмістом центральної бібліотеки. Він підтримував у робочому стані бібліотечні комп'ютери, навчав, давав поради. Волонтери допомагали і в філіях, коли там з'явилася комп'ютерна техніка, навчали користувачів основам роботи на комп'ютері, пошуку в Інтернеті. Зокрема, багато схвальних відгуків від читачів бібліотек отримали волонтери – студенти факультету прикладної математики та комп'ютерних технологій Хмельницького національного університету. Окрема подяка спонсору – Собко Анатолію Івановичу, депутату Хмельницької міської ради, який у березні 2011 р. подарував комп'ютер для дитячої бібліотеки-філії №15.

З вересня 2011 р. віртуальним обличчям ЦБС у мережі Інтернет став офіційний веб-сайт (www.cbs.km.ua). При його розробці були враховані основні вимоги до бібліотечних сайтів, проаналізовано структуру та наповнення кращих із них, які представлені в Інтернеті. Був розроблений дизайн, структура, проводилось наповнення основних розділів сайту. Затверджено Положення про веб-сайт Хмельницької міської ЦБС, яке регламентує особливості створення та функціонування сайту. Відповідно до Положення, структура останнього не є сталою та може змінюватися у разі потреби, що дозволяє веб-сайту

розвиватися та удосконалюватися. Велика увага приділяється представленню краєзнавчої інформації, зокрема проектам «Ми знаємо про Хмельницький все», «Літературна світлиця» та ін. Спілкування у соціальних мережах та використання інших технологій Web 2.0, які представлені на сайті («Гостьова книга», «Зворотній зв'язок», опитування та соціологічні дослідження) бібліотека розглядає як механізм взаємодії із великою кількістю людей у віртуальному середовищі, рекламу бібліотечної діяльності та послуг, тому планується й надалі розширювати та використовувати ці можливості.

У 2012 р. Хмельницька міська ЦБС у Всеукраїнському конкурсі бібліотечних інтернет-сайтів посіла третє місце у номінації «Кращий сайт районної/міської централізованої бібліотечної системи (ЦБС)». Конкурс проводився Українською бібліотечною асоціацією спільно з Міністерством культури України.

У мережі Інтернет створено відеоканал ЦБС на сервісі YouTube для представлення відеоматеріалів, що готуються бібліотеками. ЦБС відкрила своє представництво у соціальних мережах Facebook та Twitter, оскільки розглядає користувачів популярних соціальних мереж як своїх віртуальних користувачів. Посилання на сторінки у соціальних мережах розміщено на сайті ЦБС.

З 2012 р. завідуючою сектору автоматизації центральної бібліотеки стала Єсюніна Галина Вікторівна, яка багато уваги приділяє змістовному наповненню сайту.

Впровадження новітніх технологій вимагає постійного підвищення кваліфікації працівників. Для цього проводяться консультації, тренінги, навчання у Хмельницькому регіональному тренінговому центрі в ОУНБ ім. М. Островського. Нові знання працівники ЦБС отримують із вебінарів, семінарів, всеукраїнських конференцій та бібліотечних Ярмарків, що проходили у 2011 та 2012 рр. у м. Києві. Одним із результатів навчання бібліотекарів є блоги, які створені бібліотеками-філіями з метою популяризації своєї діяльності та для спілкування з користувачами. У мережі Facebook для обміну між колегами професійною інформацією створена група «Бібліотекарі Хмельницького».

Хмельницька міська ЦБС із другого півріччя 2012 р. стала учасником корпоративного проекту «Зведений каталог бібліотек Хмельницької області», організованого науковою бібліотекою Хмельницького національного університету.

Липень 2012 р. для бібліотеки-філії №15 став багатим на події: її підключено до Інтернету, а також сюди залучено інвестиції на суму 1,0 тис. доларів у вигляді програмного забезпечення (в рамках всесвітньої програми дарування програмного забезпечення компанії Майкрософт).

З урахуванням завдань Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – ХХІ» [4] розроблена «Стратегія інформатизації Хмельницької міської ЦБС на 2012-2015 роки», основними ідеями якої є: розширення власних інформаційних можливостей, використання веб-сайту ЦБС для представлення своїх ресурсів та мобільного обслуговування користувачів, удосконалення бібліотечних процесів, автоматизація робочих місць, забезпечення доступності послуг Інтернету для жителів міста. Тому попереду багато планів та задумів, щоденної клопіткої роботи.

Впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій дозволило не тільки розширити перелік сервісних послуг для читачів, створити нові інформаційні ресурси та забезпечити користувачам доступ до них у віддаленому режимі, а й внести зміни у культурно-просвітницьку діяльність Хмельницької міської централізованої бібліотечної системи.

Джерела та література:

1. Про затвердження Програми з підготовки публічних бібліотек міста Хмельницького до реалізації міжнародного проекту «Глобальні бібліотеки» на 2008-2010 роки : рішення 22 сесії Хмельницької міської ради від 17 грудня 2008 року №8 [Електронний ресурс]. – Електрон. дан. – Режим доступу : <http://www.khmelnysky.com>. – Назва з екрану.
2. Козак І. Бібліотекам – комп'ютери від Біла Гейтса / Ірина Козак // Голос України. – 2011. – №35. – 24 лютого. – С. 4.
3. Козицька Т. Безкоштовний Інтернет у міських бібліотеках / Тамара Козицька // Позиція. – 2011. – №21. – С. 4.
4. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» [Електронний ресурс] : постанова КМУ №956 від 17.08.11 р. – Електрон. дан. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/law/11_bib21.html. – Назва з екрану.